

ПРОБЛЕМА КЛАСИФІКАЦІЇ ІГОР У ФІЗИЧНОМУ ВИХОВАННІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Пасічник Вікторія, Пітин Марьян

Львівський державний університет фізичної культури

Анотації:

У статті розглянуто проблему класифікації ігор у фізичному вихованні дітей дошкільного віку. Узагальнено досвід багатьох вітчизняних та зарубіжних дослідників щодо класифікації ігрових засобів (ігор, ігрової діяльності). Окреслено суттєві ознаки щодо класифікації ігрової діяльності історичного, теоретичного та методичного змісту. Зазначено, що при значній кількості підходів до класифікації ігрових засобів, вони здебільшого неузгоджені між собою, а в окремих випадках мають певні суперечності.

Ключові слова:

гра, класифікація, дошкільний вік, фізичне виховання.

In the article the problem of classification of games in physical training of children of preschool age. The experience of many domestic and foreign researchers on the classification of gaming equipment (games, gaming activities). It identified the essential features for the classification of game activity of the historical, theoretical and methodological content. It is noted that in a significant number of approaches to the classification of game means, they basically do not match each other, and in some cases have a certain contradiction.

game, classification, preschool age, physical education.

В статье рассмотрена проблема классификации игр в физическом воспитании детей дошкольного возраста. Обобщен опыт многих отечественных и зарубежных исследователей по классификации игровых средств (игр, игровой деятельности). Определены существенные признаки для классификации игровой деятельности исторического, теоретического и методического содержания. Отмечено, что при значительном количестве подходов к классификации игровых средств, они в основном не согласованы между собой, а в отдельных случаях имеют определенные противоречия.

игра, классификация, дошкольный возраст, физическое воспитание.

Постановка проблеми. Аналіз останніх досліджень і публікацій. В умовах вибору Україною європейського вектору розвитку освіти однією з найбільш актуальних форм організації фізичного виховання дітей є ігрова діяльність. Одним із основних корисних та захоплюючих видів рухової діяльності, засобом гармонійного розвитку дитини, формування позитивного відношення до навколишнього світу, оптимального емоційного стану є ігри [15].

У різний час розвитку і становлення суспільства проблемою ігрової діяльності її напрямів на теоретичному, практичному, методологічному, історичному рівнях займалися вітчизняні та зарубіжні вчені [4, 12, 14, 19, 30].

Поряд із тим, вивчення наукової та методичної літератури вказує на існування значної кількості, подекуди, протилежних за змістом підходів до класифікації ігрових засобів (ігрової діяльності) у вихованні та навчанні дітей дошкільного віку [1, 12, 14, 17, 30]. Це твердження стосується і фізичного виховання, що дає змогу говорити про необхідність наукового обговорення наявності проблеми класифікації ігрових засобів (ігрової діяльності) у фізичному вихованні дітей дошкільного віку.

Мета дослідження: обґрунтування проблематики класифікації ігрових засобів у фізичному вихованні дітей дошкільного віку.

Методи дослідження: теоретичний аналіз, узагальнення даних наукової, методичної літератури та інформації мережі Інтернет, порівняння, систематизації та класифікації.

Результати дослідження та їх обговорення. Складність класифікації ігор полягає в тому, що вони, як і будь-яке культурне явище, несуть в собі відбиток динаміки історичного процесу будь-якої формації, ідеології різних соціальних груп [28]. Звернемося до розподілу ігор за різними напрямками. У першу чергу слід розділити ігри за видами діяльності на фізичні (рухові), інтелектуальні (розумові), трудові, соціальні та психологічні.

За характером педагогічного процесу можна виділити наступні групи ігор: а) навчальні, тренувальні, контролюючі та узагальнюючі; б) пізнавальні, виховні, розвиваючі, соціальні.

зуючі; в) репродуктивні, продуктивні, творчі; г) комунікативні, діагностичні, профорієнтаційні, психотехнічні та ін.

За метою і формою розрізняють навчальні, розважальні, рухливі, ігри-забави, ігри-небувальщини, ігри-заняття, музично-дидактичні, хороводні, народні, етнографічні, ігри з правилами. За змістом – сюжетно-рольові, ігри-драматизації, ігри за літературними сюжетами, режисерські, мовленнєві, театралізовані, спортивні, дидактичні [21]. Специфіку гри в значній мірі визначає ігрове середовище. Таким чином розрізняють ігри з предметами і без предметів, настільні, кімнатні, вуличні, на місцевості, комп'ютерні, а також з різними засобами пересування [8]. За використанням дидактичного матеріалу: ігри на наочній основі, ігри з предметами, іграшками, картинками, музичними інструментами, лото, доміно, настільно-друковані, словесні і вербальні ігри [28].

За способом організації: колективні, групові, індивідуальні, парні, ініціативні, самостійні, стимульовані, творчі. За часом (зимові, весняні, короткочасні, довготривалі тощо) [21].

І, нарешті, по формі виділимо такі групи ігор: ігри-святкування, ігрові свята; ігровий фольклор; театральні ігрові дії; ігрові тренінги та вправи; ігрові анкети, запитальники, тести; естрадні ігрові імпровізації; змагання, протиборства, суперництва; конкурси, естафети, старти; ігрові звичаї; розіграші, сюрпризи; карнавали, маскаради; ігрові аукціони, тощо [8].

Загалом усвідомити структуру й функції гри власне й допомагають класифікації, яких існує чимало. Наприклад, класифікація ігор за мотиваційними критеріями акцентує увагу на об'єктах впливу гри та поділяє їх на такі групи: сенсорні, які сприяють розвиткові гостроти сприймання, мислення, пізнання навколишнього світу, що є основою для набуття знань і вмінь; рухливі, які сприяють тілесному розвитку особистості дитини, формують фізичні здібності (спритність, швидкість, гнучкість, силу, координацію рухів); соціальні, які сприяють соціалізації особистості в процесі спілкування, виконанню необхідних правил, виробленню моральних рис; розважальні, які використовуються для відпочинку, емоційного задоволення, естетичної насолоди [12].

Класифікація за змістовно-процесуальними критеріями базується на змісті і способах здійснення ігор і містить такі їхні види: рухливі; малорухливі; музичні; сюжетно-рольові; забави, атракціони; конкурси.

Обидві класифікації ігор співвідносяться між собою, і назви груп, до яких одночасно належать ігри, допомагають у розумінні мотиваційного, змістовного та процесуального аспектів гри.

В. П. Шашина [28] поділяє всі дитячі ігри на такі групи: 1) фізичні і психологічні ігри та тренінги (рухові, експромтні ігри, забави); 2) інтелектуально-творчі (предметні забави, сюжетно-інтелектуальні, дидактичні); 3) соціальні (творчі, сюжетно-рольові, ділові ігри); 4) комплексні ігри (дозвілєві, колективно-творчі). Подібну класифікацію в основі якої лежить тип людської діяльності вбачає М. Г. Єрмолаєва. Дослідниця об'єднує ігри в наступні групи, умовно які представлено як ігри тіла, ігри розуму та ігри душі [5].

Н. Т. Казакова в основу структурування ігор ввела генетичну класифікацію, що включає три основні класи ігор: природні, соціальні, духовні [7].

Досліджуючи можливості гри, В. О. Разумний пропонує їх класифікувати за проявом людиною в грі тих чи інших здібностей. Учений виділяє наступні види ігор: пізнавальні, трудові та спортивні [19].

К. Гросс розробив свою «теорію вправ», яка покладена в основу першої класифікації ігор за біологічним принципом [12]. Усі ігри вчений поділяє на дві групи: ігри звичайних функцій (експериментальні); б) ігри спеціальних функцій (спеціальні ігри). До першої групи належать сенсорні, моторні, афективні, вправи волі, інтелектуальні. Фізіологічною основою

цих ігор-вправ, за К. Гросом, є вроджені інстинкти, що забезпечують функціонування організму як цілісного утворення і визначають зміст цих ігор. Щодо другої групи, то тут учений описує досить велику групу ігор, під час яких розвиваються необхідні для використання в різних сферах життя (суспільного, сімейного) часткові здібності, їх поділяють за інстинктами, які в дітей проявляються і вдосконалюються [4].

Відомий німецький психолог В. Штерн класифікував ігри на індивідуальні (за задумом дитини) та соціальні (спільні з іншими) [18]. При цьому він спирався на вихідне положення своєї теорії конвергенції про необхідність розвивати внутрішні сили дитини, її здібності й одночасно враховувати вплив середовища, в якому вона перебуває. На його погляд, зовнішній фактор (соціальне оточення) дає лише матеріал для гри, вибір якої дитина здійснює інстинктивно.

М. Лацарус пропонує іншу класифікацію ігор: ігри, пов'язані з фізичною діяльністю; 2) потягу до різних видів видовищ; 3) ігри інтелектуальні; 4) ігри азартні [26]. В. Всеволодським-Гренгроссом запропоновано поділяти ігри на спортивні, драматичні та орнаментальні (з інвентарем) [24].

Подальші спроби визначити сутність гри та дати їй класифікацію намагався К. Бюлер, він вбачав в грі діяльність, породжувану прагненням одержати насолоду (теорія функціонального задоволення) [12]. Він у більшій мірі диференціює підхід К. Гросса. Зокрема у першому виді ігор К. Бюлер включає, наприклад, рухливі ігри, в яких вправляється власне тіло дитини, а також «афективні ігри» типу «хованок». Ігри другого роду – «громадські гри» – ігри в боротьбу, ігри-наслідування, де відбувається вправа «зачатків» товариськості [24].

З огляду на різноманіття дитячих ігор виявляється складним визначити вихідні підстави для їх класифікації. У кожній теорії гри пропонуються ті критерії, які відповідають даній концепції. Так, Ф. Фребель першим з педагогів висунув тезу про гру як особливому засобу виховання, поклавши в основу своєї класифікації принцип диференційованого впливу ігор. Всі ігри, на його думку, слід ділити на розумові, сенсорні та рухливі ігри. На підставі цього ним було розроблено унікальний дидактичний матеріал «Дари Фребеля» [27].

Натомість П. Ф. Лесгафт запропонував класифікацію, керуючись своєю основною ідеєю про єдність фізичного і психічного розвитку дитини. Його класифікація ґрунтується на самостійності і творчості дітей. Вчений поділив дитячі ігри на дві групи: імітаційні (наслідувальні) і рухливі (ігри з правилами). П. Ф. Лесгафт уважав, що дошкільний вік – це період імітації нових вражень і їх осмислення шляхом розумової праці. Ще одним критерієм розподілу всіх ігор була їх цільова спрямованість, з точки зору кінцевого результату. В одну групу він відносив ігри, в яких гравець переслідує тільки свої цілі, без урахування інтересу оточуючих людей. В іншу групу – колективні ігри, в яких кожен член команди своїми інтересами прагне підтримати інтереси всієї команди [10].

Ідеї П. Ф. Лесгафта знайшли широке відображення у дослідженнях професора Ю. І. Портних [23], який запропонував також ділити ігри на самостійні (характеризуються свободою вибору змісту і характеру ігрової діяльності) і дидактичні, (що характеризуються регламентованою поведінкою і виконанням дій, і мають виховну, освітню та соціальну спрямованість).

Розглядаючи ігри з точки зору їх практичної користі, Ф. Кейра виділяв шість груп: 1) рухливі ігри, що задовольняють гостру потребу дитини у фізичній діяльності, мета яких – розвиток і зміцнення м'язів; 2) ігри, що сприяють розвитку ручної спритності і спостережливості, а також розвитку окоміру; 3) ігри, що розвивають розум, що сприяють вихованню почуттів і задовольняють цікавість дитини, формуванню спостережливості та правильності суджень; 4) емоційні ігри, в яких відбувається розвиток чутливості, альтруїстичних почут-

тів і почуття громадськості; 5) артистичні ігри – це різноманітні живописні, архітектурні, наслідувальні, пластичні, драматичні ігри, які сприяють пробудженню естетичних почуттів дітей; 6) ігри, спрямовані на розвиток волі [6].

Одну з перших класифікацій ігор стосовно діяльності клубу розробили А. В. Сасихов і Ю. А. Стрельцов. В основу класифікації покладено організаційно-методичний принцип. Автори виділяють такі групи ігор: спортивні, масові напівспортивні, ігри хороводного типу, атракціони, настільні ігри, імпровізаційно-ігрові конкурси [20].

Дослідники гри Е. В. Соколов та О. І. Добринська [3] класифікують ігри за «змістовними ознаками» (військові, спортивні, художні, економічні); «за складом і кількістю учасників» (дитячі, дорослі, одиночні, парні, групові); «за тим, які здібності вони тренують» (фізичні, інтелектуальні, творчі тощо).

В основі класифікації С. Л. Новосьолової лежить ініціатива виникнення гри (дитини чи дорослого). Автор виокремлює три групи ігор: ігри, що виникають за ініціативою дітей, тобто самостійні (гра-експеримент, сюжетні сюжетно-рольові, театралізовані ігри); ігри, що виникають за ініціативою дорослих (навчальні, ігри-забави, ігри-розваги, інтелектуальні, святково-карнавальні); ігри, витоки яких ідуть від історично складених традицій етносу (народні), що можуть виникнути за ініціативою як дорослих, так і дітей (традиційні або народні, що належать до навчальних ігор на дозвіллі) [14]. Своєю чергою, традиційні ігри поділяються на такі види: обрядові, тренінгові та дозвільні. Так, обрядові ігри мають загальне ядро – культуру світовідчуття народу, що йде в тисячолітню товщу часів (зароджується ще в епоху неоліту). Серед них виділяються ритуальні, сімейні та сезонні [14].

У психолого-педагогічній літературі існує чимало різних підходів до класифікації дитячих ігор. Так П. П. Блонський виділяє ігри уявні, будівельні, наслідувальні, рухливі, інтелектуальні та ігри-драматизації [24]. Іншу класифікацію пропонує дослідник Ю. А. Аркін, ним простежуються етапи розвитку гри. Автор розглядає ігри від малочисельних до багаточисельних; від нестійких угруповань до стійких; від безсюжетних до сюжетних; від відображення подій особистого життя до відображення подій суспільного життя [18]. Своєрідну класифікацію гри пропонує Ж. Піаже, який виходить з того, що гра щоразу з'являється в процесі розвитку дитини на кожній наступній стадії, ніколи не зникаючи повністю, в наступних формах: а) гра-вправа (в перші місяці життя дитини); б) символічна гра (2–4 роки); в) гра з правилами (7–12 років) [16]. А. В. Запорожец, А. П. Усова розробили таку класифікацію: ігри творчі та їх різновиди (ігри-драматизації та будівельні); рухливі ігри; дидактичні ігри [24].

І. А. Сікорський при групуванні ігор опирається переважно на їх внесок в психічний розвиток дітей. Він поділяє ігри на три групи. Перша група ігор полягає в очевидному співвідношенні з розвитком абстрактного мислення і є для дитини наочним посібником у процесі навчання цього мислення. Друга група ігор – для розвитку і зміцнення почуття самосвідомості. Третя група – для вправи в процесі відтворення або репродукції вражень [24].

Відомий дослідник психології гри Д. Б. Ельконін подає класифікацію за віковим розвитком дитини. Спочатку в житті дитини з'являється предметна гра, коли вона відтворює предметні дії дорослих. Потім на перший план виходить гра сюжетно-рольова, спрямована на відтворення відносин між дорослими людьми. Наприкінці дошкільного дитинства з'являється ігри з правилами, які своєю чергою поділяються на наслідувально-процесуальні, ігри-драматизації, сюжетні ігри з нескладними правилами, ігри з правилами без сюжету, спортивні ігри [30].

С. А. Шамаков пропонує всі дитячі ігри умовно ділити на дві великі групи: ігри з готовими правилами і «вільні» ігри без встановлених правил (гри «в когось» або «в щось»).

Умовність такого поділу відразу ж оговорюється самим автором, тому що у всіх іграх присутній вільний, творчий початок, і у всіх іграх є дуже елементарні умови-правила [29].

К. І. Приходченко зазначає, що ігри можна згрупувати таким чином: за метою і формою – навчальні, розвивальні, рухливі, ігри-забави, ігри-небувальщини, ігри-заняття музично-дидактичні, хороводні, народні, етнографічні, ігри з правилами, за змістом – сюжетно-рольові, ігри-драматизації, ігри за літературними сюжетами, режисерські, мовленнєві, театралізовані, спортивні, дидактичні; за використанням дидактичного матеріалу – ігри на наочній основі, словесні та вербальні ігри, за способом організації – колективні, групові, індивідуальні, парні, ініціативні, самостійні, стимульовані, творчі [18].

Сучасна дошкільна педагогіка найчастіше послуговується такою класифікацією ігор [17]: творчі ігри, до яких належать режисерські, сюжетно-рольові (сімейні, побутові, суспільні), будівельно-конструкційні, ігри на теми літературних творів (драматизації, інсценування); ігри за правилами, до яких належать рухливі ігри (великої, середньої, малої рухливості; сюжетні; ігри з предметами; за спрямованістю рухових дій; ігри-естафети) та дидактичні ігри (словесні, з іграшками, настільно-друковані); окрему групу становлять народні ігри (забави, рухливі, дидактичні, обрядові).

В основу класифікації рухливих ігор пропонуються різноманітні критерії: складність гри, вік дітей, ступінь підготовленості та рухливості, види рухів, психофізичні якості, зміст гри та багато іншого. Класифікація ігор здійснюється за різними параметрами [9, 12, 17, 23]: за видами рухів, що переважно входять до гри (ігри з елементами загальнорозвиваючих вправ, ігри з бігом, ігри зі стрибками, ігри з метаннями, ігри з кидками і ловлею м'яча, ігри з пересуванням на лижах тощо); за організацією дітей – індивідуальні і командні; за віком – для молодшого, середнього та старшого дошкільного віку; за фізичним якостям, які переважно проявляються в грі. Найчастіше ці якості проявляються в поєднанні; ігри, підготовчі до окремих видів спорту, використовуються з метою закріплення і вдосконалення окремих елементів техніки і тактики, виховання фізичних якостей, необхідних для того чи іншого виду спорту; за інтенсивністю фізичного навантаження (ігри великої інтенсивності, середньої та малої інтенсивності); в залежності від взаємин гравців: а) ігри, в яких гравці не вступають безпосередньо в зіткнення з «противником»; б) ігри з обмеженим вступом в зіткнення з «противником»; в) ігри з безпосередньою боротьбою «суперників»; за формою організації занять (урочна форма, ранкова гімнастика, свята, тощо); за характером моторної щільності (ігри великої, середньої рухливості і малорухливі ігри); за місцем проведення (на свіжому повітрі, у залі, у воді, на снігу); з ведучим і без ведучих; з предметами і без предметів: а) ігри з предметами (прапорці, стрічки, м'ячі, обручі, скакалки, шнурки); б) ігри з великими гімнастичним устаткуванням (гімнастична стінка, гімнастична лава, куби, гімнастична драбина, дошки, довгі рейки).

Окрім цього окремі дослідники пропонуються індивідуальний підхід до структуризації ігор. Зокрема І. Т. Скріпченко пропонує різноманітні рухливі ігри та естафети з елементами туризму. Автор поділяє пропонований матеріал на ігри з мотузкою, ігри з альпенштоком, туристські атракціони, ігри, які навчають орієнтуванню на місцевості [22]. Н. Є. Пангелова класифікувала рухливі ігри з точки зору їх виховного потенціалу, а саме сприяння розвитку творчості, формуванню взаємовідносин у групі, руховому розвитку дитини [15].

Науковець Діхтяренко З. М. [2] пропонує класифікацію рухливих ігор за такими ознаками: 1) інтенсивність (низька, середня, велика), 2) вікова категорія, 3) стать (хлопчики та дівчатка), 4) переважаючий прояв вольової якості (одна або декілька вольових якостей: цілеспрямованість, ініціативність, дисциплінованість, самостійність, рішучість, наполегливість, витримка, організованість, діловитість, сміливість, мужність тощо, які формуються у

грі), 5) малі фольклорні форми (загадки, заклички, жеребкування, лічилки, мирилки, примовки, скоромовки тощо), 6) час і місце проведення.

Звернемося до такого різновиду ігрової діяльності як естафети. Естафети, у свою чергу також класифікують по різноманітним ознакам, які дозволяють систематизувати їх та полегшити добір ігрових завдань. В педагогічній практиці використовується такий розподіл: а) за кількістю завдань, що включені до естафети (прості і складні); б) за вимогами до рухових завдань (суворо-регламентовані і довільні); в) за характером переміщень (лінійні, колові, зустрічні); г) за способом дій учасників (індивідуальні і групові); г) з урахуванням виду вправ (гімнастичні, легкоатлетичні (з бігом, стрибками), ігрові (баскетбольні, футбольні), лижні, водні тощо) [22].

Як зазначає Г. В. Мусіков [13] єдиної класифікації ігор, в якій знайшлося б суворо певне місце спортивній грі, в принципі не створити і слід, відштовхуючись від специфіки змістовної сторони гри, вибудовувати типології ігрової діяльності в залежності від інших ознак. Проте ми не можемо повною мірою погодитися із цим твердженням. Пошук місця для ігор цього типу визначає лише певний напрям подальших досліджень.

Б. Т. Долинський частково притримуючись низки зазначених вище підходів пропонує таку класифікацію: рухливі ігри з правилами; спортивні ігри; ігри-змагання (естафети); спортивні розваги; ігри-атракції [4]. У кожному з означених видів ігор можна виокремити ще декілька підгруп. Так, рухливі ігри поділяються на такі підвиди: ігри з текстом; ігри з бігом, ходьбою, вправах на рівновагу; ігри із стрибками; ігри з лазінням, підлізанням; ігри з метанням і ловлею; ігри на шиккування і перешикування. Спортивні ігри поділяють на такі підвиди: ігри з предметами (малий теніс, ігри з м'ячем, обручем, палками); кеглі, серсо, кільцекиди; білобоке, городки, бабки; бадмінтон (волан); ігри-змагання (малий теніс (пінг-понг), «збий кеглю», кільцекид (хто більше накидає кілець), біліард, футбол тощо). Спортивні розваги: санчата; лижі; ковзани; купання; велосипед; самокат; спортивні свята тощо.

В. Л. Страковська запропонувала угруповання рухливих ігор для хворих і ослаблених дітей з урахуванням стану їх здоров'я, рівня активності процесу захворювання, віку дітей, їх фізичної підготовленості, психічного розвитку, індивідуальних особливостей особистості дитини, показників функціональних проб серцево-судинної системи. Для полегшення вибору ігор, дозування і, найбільш оптимальної індивідуалізації їх підбору автор рекомендує розділити всі ігри на чотири групи з урахуванням психофізичного навантаження в них: I група – з незначним навантаженням, II – гри з помірним навантаженням, III – ігри з тонізуючим навантаженням і – IV гри з тренувальним навантаженням [25].

Висновки. Проведений аналіз наукової та методичної літератури дає підстави стверджувати, що в основі систематизації ігор фахівцями покладено різні критерії. Серед них здебільшого застосовано індивідуальні, групові, фізичні, розумові, вікові, статеві аспекти, а також місце, час, використання інвентарю, специфіка проведення тощо. Наявність значної кількості підходів до класифікації ігрових засобів (ігор, ігрової діяльності), які здебільшого неузгоджені між собою, а в окремих випадках мають певні суперечності дають підстави стверджувати про утворення окремого науково-практичного завдання.

У фізичному вихованні дітей різного віку наявність узгодженості в трактуванні основних теоретичних та методичних аспектів ігрової діяльності займає важливе місце для нормалізації діяльності всієї системи, забезпечення розв'язання основних завдань навчання та виховання в межах окресленої діяльності тощо. Ця проблема суттєво загострюється, якщо центральне місце в суб'єктно-об'єктних відносин у фізичному вихованні займають діти дошкільного віку, які мають ряд суттєвих відмінностей фізіологічного, функціонального, психоемоційного та інших рівнів.

Перспективи подальших досліджень будуть пов'язані з розробкою узагальненої та уніфікованої класифікації ігрових засобів у фізичному вихованні дітей дошкільного віку.

Список використаних літературних джерел

1. Горелов А. А. Подвижные и спортивные игры как вид деятельности и средство социализации растущего человека / А. А. Горелов, О. Г. Румба // Ученые записки университета Лесгафта. – 2013. – № 6 (100). – С. 41–47.
2. Діхтяренко З. М. Виховання наполегливості молодших школярів у процесі позакласної ігрової діяльності: автореф. дис. ... канд. пед. наук / З. М. Діхтяренко. – Київ, 2008. – 20 с.
3. Добринская Е. И. Свободное время и развитие личности / Е. И. Добринская, Э. В. Соколов. – Ленинград : Знание, 1983. – 32 с.
4. Долинський Б. Т. Види і характеристика дитячих ігор / Б. Т. Долинський // Проблеми сучасної педагогічної освіти : зб. ст. [Серія: Педагогіка і психологія]. – Ялта : РВВ КГУ, 2007. – Вип. 13, ч. 1. – С. 144–153.
5. Ермолаева М. Г. Игра в образовательном процессе : метод. пособ. / М. Г. Ермолаева. – 2-е изд., доп. – СПб. : СПб АППО, 2005. – 112 с.
6. Иванова Е. С. Сущность и специфика профилактики негативных эмоциональных состояний дошкольников средствами игровых технологий / Е. С. Иванова // Социально-экономические явления и процессы. – 2013. – №11 (057). – С.177–181.
7. Казакова Н. В. Социальный феномен игры в контексте деятельностного подхода : автореф. дисс. ... канд. филос. наук / Н. В. Казакова. – Волгоград, 2002. – 23 с.
8. Кармин А. С. Культурология : учеб. / А. С. Кармин. – СПб. : Лань, 2001. – 830 с.
9. Кожухова Н. Н. Воспитатель по физической культуре в дошкольных учреждениях : учеб. пособ. для студ. высш. и сред. пед. учеб. заведений / под ред. С. А. Козловой. – М. : Издательский центр «Академия», 2002. – 320 с.
10. Лесгафт П. Ф. Главные труды с комментариями профессоров В. А. Таймазова, Ю. Ф. Курамшина, А. Т. Марьяновича / П. Ф. Лесгафт. – СПб. : Печатный двор, 2006. – 720 с.
11. Липовцева А. В. Игровая теория культуры: социально-культурологические аспекты / А. В. Липовцева // Мир науки, культуры, образования. – № 2 (21). – 2010. – С. 262–264.
12. Лушчик І. В. Рухливі ігри в дитячому садку / І. В. Лушчик. – Х. : Основа ; Тріада+, 2008. – 110 с.
13. Мусиков Г. В. Спортивная игра в общей теории игр / Г. В. Мусиков, П. А. Захаров // Физическое воспитание студентов творческих специальностей. – 2009. – № 2. – С. 81–89.
14. Новоселова С. Л. О новой классификации детских игр / С. Л. Новоселова // Дошкольное воспитание. 1997. – № 3. – С. 84–87.
15. Пангелова Н. Є. Формування гармонійно розвиненої особистості дітей дошкільного віку в процесі фізичного виховання : [монографія] / Н. Є. Пангелова. – Переяслав-Хмельницький : ФОП Лукашевич О. М., 2013. – 432 с.
16. Пиаже Ж. Психология интеллекта / Ж. Пиаже. – М., 1969.
17. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка : навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / Т. І. Поніманська. – К. : Академвидав, 2006. – 456 с.
18. Приходченко К. І. Процес соціалізації навчаючих через гру у творчому освітньо-виховному середовищі / К. І. Приходченко // Наукова скарбниця освіти Донеччини. – 2010. – № 1 (6). – С. 46–50.
19. Разумный В. А. Эстетическое воспитание. Сущность, формы, методы / В. А. Разумный. – М. : Мысль, 1969. – 190 с.
20. Сасыхов В. А. Основы клубоведения : учеб. пособ. / В. А. Сасыхов, Ю. А. Стрельцов. – Улан-Удэ, 1968. – С. 125–133.
21. Селевко Г. К. Энциклопедия образовательных технологий : в 2 т. Т. 1. – М. : Народное образование, 2005. – 556 с.
22. Скрипченко И. Т. Подвижные игры и эстафеты с элементами туризма / И. Т. Скрипченко. – Днепропетровск : Инновация, 2016. – 170 с.
23. Спортивные игры и методика преподавания : учеб. для пед. фак. ин-тов физ. культуры / под ред. Ю. И. Портных. – 2-е изд. – М., 1986. – 320 с.
24. Степанова, О. А. Игровая школа мышления : метод. пособ. / О. А. Степанова. – М. : Сфера, 2003. – 128 с.

IV. Научовий напрям

25. Страковская В. Л. 300 подвижных игр для оздоровления детей от 1 года до 14 лет / В. Л. Страковская. – М. : Новая шк., 1994. – 286 с.
26. Суртаев В. Я. Игра как социокультурный феномен : учеб. пособ. / В. Я. Суртаев. – 2-е изд., испр. и доп. – С.-Пб., 2005. – 272 с.
27. Фребель Ф. Будем жить для своих детей / Ф. Фребель. – М. : Карапуз, 2001. – 288 с.
28. Шашина В. П. Методика игрового общения / В. П. Шашина. – Ростов н/Д : Феникс, 2005. – 288 с.
29. Шмаков С. А. Ее величество – игра / С. А. Шмаков. – М., 1992.
30. Эльконин Д. Б. Психология игры / Д. Б. Эльконин. – М. : Владос, 1999. – 360 с.